

Prvi svjetski rat u djelima Ante Neimarevića

IVAN PEKLIĆ

Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad Hrvatske akademije
znanosti i umjetnosti Koprivničko-križevačke županije
Ivana Zakmardija Dijankovečkoga 3
HR – 48 260 Križevci
peklic@hazu.hr

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

Primljeno/Received: 24.06.2014.

Prihvaćeno/Accepted: 20.08.2014.

U članku posvećenom stogodišnjici početka Prvog svjetskog rata namjera mi je prikazati kako je rat opisao njegov aktivni sudionik Ante Neimarević, gimnazijski profesor, feljtonist, novinar i pripovjedač. U prvom dijelu rada prikazat ću Neimarevićev životopis jer smatram da je on umnogome odredio njegov književni rad. Neimarević potječe iz srednje Bosne. Centralne sile su ga kao državljanina Austro-Ugarske Monarhije mobilizirale u rat. Njegovo podrijetlo omogućilo mu je da u svojim djelima bude satiričan na račun svoje države i svoga naroda. U drugom dijelu nastojat ću prikazati njegov opis rata u feljtonima, uspoređujući ta njegova književna ostvarenja s djelima Miroslava Krleža. U trećem dijelu članka prikazat ću njegovo najznačajnije i najopsežnije djelo, roman 1914-1918. Ovaj roman na hašekovski način pokušava prikazati Prvi svjetski rat od atentata u Sarajevu do poraza Centralnih sila. Roman prati odlazak dvadesetorice mladića iz Travnika u Prvi svjetski rat te njihovu sudbinu tijekom rata. Namjera mi je usporediti Neimarevićeva djela u Prvom svjetskom ratu s djelima Miroslava Krleža i pokazati nepravednu zapostavljenost Neimarevićevih djela kad je riječ o Prvom svjetskom ratu.

Ključne riječi: Ante Neimarević, Prvi svjetski rat, Miroslav Krleža, Galicija, Bojište na Soči

Ante Neimarević¹ rođen je u Gučoj Gori, selu nedaleko Travnika, 13. studenoga 1891. godine.² Majka mu je bila Katarina rođena Kotromanović,³ a otac Stipe Neimarević.⁴ Djetinjstvo je proveo u Gučoj Gori s ocem, fratarskim poštarom, jer mu je majka umrla neposredno nakon poroda.⁵ Osnovnu školu pohađao je u Dolcu kraj Travnika. Prva tri razreda franjevačke gimnazije pohađao je od 1904. do 1907. godine u Visokom, a četvrti razred u isusovačkoj gimnaziji u Travniku.⁶ Iz gimnazije u Travniku izbačen je zbog jednog

kalendara koji je proglašen socijalističkim.⁷ Nakon toga pobjegao je u Sarajevo gdje je radio u Spahićevoj pekarnici. Sam Neimarević o svom radu u pekarnici piše: *Ovu pekarnicu u tadašnjoj ulici Čemaluši držala je udovica gospođa Spahić, a nju i njezinu sestru pohađao je pjesnik Silvije Strahimir Kranjčević sa svojom ženom, gospođom Elom i kćerkom Višnjom.*⁸ Nakon kratkog zadržavanja u Sarajevu preselio je u Glamoč gdje je radio kao pisar na Kotarskom sudu. U ovom gradu Neimarević je doživio i aneksiju Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske: *Austro-Ugarska anektirala je 5. listopada 1908. godine Bosnu i Hercegovinu i ovu carsku proklamaciju trebalo je probubnjati i u Glamoču, pa je visoka zemaljska beha vladala naredila da taj diplomatski akt svjetskog značenja izvedemo ja i bubnjar - da on udara u bubanj, a ja da čitam, i da Avdija moje riječi od riječi do riječi ponavlja.*⁹ Od 1909. do 1912. godine pohađao je četvrti, peti i

1 O Neimareviću su dosad pisali: Miroslav Vaupotić, *Humorist iznad svega i prije svega (Pripovjedač i feljtonist Ante Neimarević, 1891-1965)*, u: Ante Neimarević, *Feljtoni i novele*, Zagreb, 1977., str. 5-9; Miroslav Šicel, *Predgovor*, u: Ante Neimarević, *1914-1918.*, Zagreb: Dr. Dražen Neimarević, 1976., str. 5-8.

2 Originalne dokumente o Neimarevićevu djetinjstvu i školovanju posjeduje njegov sin Hrvoje Neimarević.

3 Ante Neimarević, *Moja majka*, u: Ante Neimarević, *Feljtoni i novele*, Zagreb, 1977., str. 149-150.

4 Ante Neimarević, *Moj otac*, u: Ante Neimarević, *Feljtoni i novele*, str. 145-148.

5 Neimarević, *Moja majka*, str. 149.

6 *Hrvatski književnik Ante Neimarević (Guča Gora, 1891. - Zagreb, 1965), Donacija Ante Neimarević, Muzej grada Koprivnice 8. travnja - 8. lipnja 2009.*, Koprivnica: Muzej grada Koprivnica, 2009., str. 7-8.

7 Neimarević, *Moj otac*.

8 Ante Neimarević, *Moje uspomene, Humoristička proza*, Karlovac: Dr. Dražen Neimarević, vlastita naklada, 1967., str. 91-122., na str. 93.

9 Isto, str. 95.

šesti razred na Visokoj gimnaziji u Tuzli. Odras političkih multikulturnih odnosa u Bosni Neimaravić je opisao u svojim *Uspomenama*¹⁰ i pritom se prisjetio kako je njemu, Hrvat, na ispitu iz matematike pri upisu u četvrti razred pomogao profesor Veljko Vujasinović, član Mlade Bosne.¹¹ Godine 1912. Neimarević je prešelio u sarajevsku gimnaziju. Kada je započeo Balkanski rat, Neimarević je sudjelovao u demonstracijama protiv Austro-Ugarske. Sljedeće, 1913. godine, Neimarević je emigrirao u Mostar. Neimarević u svojim *Uspomenama* opisuje suradnju Hrvata i Srba.¹² Također, spominje svoje članstvo u Mladohrvatskoj organizaciji.¹³ Zbog sudjelovanja u Mladohrvatskoj organizaciji morao je pobjeći u Tuzlu. Nakon Sarajevskog atentata Neimarević je iz Tuzle pobjegao u Guču Goru: *Prije nego što je 1914. godine planuo Prvi svjetski rat, strugnuo sam iz Tuzle u Guču Goru, da me Austrija izgubi iz evidencije. Ali me je pronašla i 1915. mobilizirala...*¹⁴ Dakle, u proljeće 1915. godine Neimarević je mobiliziran u austro-ugarsku vojsku. Neko vrijeme proveo je na vojnom vježbalištu u Pilišćabi kraj Budimpešte,¹⁵ a od kraja 1915. do početka 1916. godine u Oficirskoj školi u Pečuhu. Nakon toga njegova je jedinica BH1 IV bataljon¹⁶ poslana na ratište u Galiciju.¹⁷ Tamo je tijekom 1916.¹⁸ godine sudjelovao u teškim bojevima¹⁹ kraj Tarnopola, Kolomije, Snjatina i Jezerane.²⁰ Početkom 1917. njegova jedinica prebačena je na talijansko bojište gdje je sudjelovao u proboju talijanske fronte kod Soče i Caporetta.²¹ Na ovom bojištu sudjelovao je borbi kod Monte Tombe gdje je 14. prosinca ranjen, a liječio

se u vojnoj bolnici u Beču.²² Vratio se u Guču Goru, da bi maturirao početkom 1919. godine u Sarajevu.²³ U ožujku 1919. upisao je povijest i zemljopis na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.²⁴ Kao student radio je četiri godine u uredništvu. U svojim *Uspomenama* Neimarević se prisjeća svog rada u *Obzoru: Prve godine studija uzdržavao sam se od instrukcija, ali budući da su mi na kraju godine svi instruenti slavno popadali po zelenoj travi, nitko me više nije htio uzeti za instruktora, pa se zaposlujem kod Obzora. Bio sam najprije korektor, pa reporter, pa kronik, pa najposlije noćni pomoćnik tehničkog urednika Nikole Maskarića. Da sam kod Obzora dobio to mjesto, ponajviše imam zahvaliti glavnom uredniku dru Milivoju Dežmanu, izvanrednom intelektualcu i publicistu.*²⁵ Nakon završetka studija svoje prvo namještenje dobio je u križevačkoj gimnaziji.²⁶ Godine 1925. položio je profesorski ispit i radio kao profesor u Učiteljskoj školi u Križevcima. Iste godine oženio se Terezijom Bogović.²⁷ U Križevcima je režirao brojne kazališne predstave od kojih ističem Nemčićev *Kvas bez kruha*,²⁸ Gogoljev *Revizor* i Moliereove *Kaćiperke* i *Škrca*. U to doba surađuje u časopisima *Hrvatski planinar*²⁹ i *Dom*.³⁰ Neimarević je u spomenutom razdoblju bio politički iznimno aktivan kao pripadnik HSS-a.³¹ Ministarstvo prosvjete preselilo je 11. listopada 1929.

10 Isto.

11 Isto, str. 98.

12 Isto.

13 Isto, str. 95-105.

14 Ante Neimarević, Bilo je to u zimi 1914., *Jutarnji list*, 20(1931), br. 7143, str. 8.

15 Pismo prijatelja iz Zavidovića Anti Neimareviću koji se u to vrijeme nalazio u Pilicsabi kraj Budimpešte - 15. 7. 1915.

16 Razglednica sa žigom 4. BH pukovnije. Razglednica je zanimljiva jer je piše pripadnik 4. BH pukovnije na kojoj je pukovnijski žig.

17 Svoje ratovanje u Galiciji Neimarević je opisao u svom romanu: *Ante Neimarević, 1914-1918.*, Zagreb: Dr. Dražen Neimarević, 1976., a napose u odlomku pod naslovom *Rvanje za komadić Galcije*, str. 316-322.

18 Razglednica je posebno zanimljiva jer nosi točan naziv jedinice Ante Neimarevića koja se u to vrijeme nalazila na galicijskom bojištu. Posebna je i po tome što u tekstu pozdravlja Mladena, jednog od aktera iz romana *1914. - 1918*

19 To je bilo u vrijeme tzv. Brusilovljeve ofenzive. Više o ofenzivi vidi u: *Vojna enciklopedija*, Beograd: redakcija Voje enciklopedije, 1950., sv. 2, Bord-Enc, str. 136-137.

20 *Hrvatski književnik Ante Neimarević (Guča Gora, 1891.-Zagreb, 1965), Donacija Ante Neimarević, Muzej grada Koprivnice 8. travnja - 8. lipnja 2009.*, str. 10. Vidi na Zemljovidima.

21 Vidi Zemljovide 2. i 3.

22 Ovaj dio života opisao je sam Neimarević u svojoj knjizi: *Ante Neimarević, 1914-1918.*, Zagreb: Dr. Dražen Neimarević, 1976., str. 355-359.

23 *Hrvatski književnik Ante Neimarević (Guča Gora, 1891.-Zagreb, 1965), Donacija Ante Neimarević, Muzej grada Koprivnice 8. travnja - 8. lipnja 2009.*, str. 12.

24 Indeks Ante Neimarevića, Privatna ostavština Ante Neimarevića nalazi se kod Hrvoja Neimarevića.

25 Neimarević, *Moje uspomene*, str. 118.

26 Dekret Pokrajinske uprave za hrvatsku i Slavoniju – Odjeljenja za nastavu i vjeru. br. 29487/1923. U osobnoj arhivi Hrvoja Neimarevića.

27 *Hrvatski književnik Ante Neimarević (Guča Gora, 1891.-Zagreb, 1965), Donacija Ante Neimarević, Muzej grada Koprivnice 8. travnja - 8. lipnja 2009.*, str. 15.

28 Renata Husinec, Petar Delić, *Gimnazija u Križevcima*, Križevci: Ogranak Matice Hrvatske Križevci, 1999., str. 31.

29 Ante Neimarević, Triglav, *Hrvatski planinar*, 23(1927), br. 7., str. 96-102.

30 Ante Neimarević, Kako je nekad živio njemački seljak, *Dom*, 23(1929), br. 4., str. 3-4; Kako je živio francuski seljak koncem XVIII stoljeća, *Dom*, 23(1929), br. 3., str. 4.; Kako su živjeli egipatski seljaci, *Dom*, 23(1929), br. 18., str. 5-6.; Kako su živjeli engleski seljaci, *Dom*, 23(1929), br. 12., str. 4-5.; Kako su živjeli grčki seljaci, *Dom*, 23(1929), br. 22., str. 3-5.; Kako su živjeli irski seljaci, *Dom*, 23(1929), br. 15., str. 4-5.; Kako su živjeli rimski seljaci, *Dom*, 23(1929), br. 3., str. 4.; Kako su živjeli poljski seljaci, *Dom*, 23(1929), br. 10., str. 4.; Kako su živjeli seljaci raznih naroda, *Dom*, 23(1929), br. 34., str. 3.; Kako su živjeli seljaci u Bosni za turske vladavine, *Dom*, 23(1929), br. 8., str. 5.

31 Mira Kolar-Dimitrijević, Djelovanje povjesničara Ante Neimarevića u Križevcima i okolici od 1927. do 1929. godine, *Cris, Časopis Povijesnog društva Križevci*, 10(2008), br. 1., str. 18-27.

Neimarevića u Celje, a godinu dana nakon toga u Varaždin.³² Školske godine 1930./1931. Neimarević je u varaždinskoj gimnaziji predavao povijest 2. a, 4. a i 6. razredu, zemljopis 4. b i 6. razredu i hrvatskosrpski jezik 2. a i 2. b razredu. Također, bio je i tajnik Pučkog sveučilišta.³³ Sljedeće školske godine predavao je zemljopis 1. c, 3. a, 4. a i 7. razredu, povijest 3. a, 4. a i 7. razredu i bio razrednik 4. a razreda.³⁴ Školske godine 1932./1933. predavao je zemljopis 2. a, 2. c, 3. i 5. razredu, a povijest 2. a, 2. c, 5. i 8. razredu.³⁵ Ukazom kralja Aleksandra 3. kolovoza 1933. godine³⁶ iz Varaždina je premješten u Vinkovce. U Vinkovcima je radio do 18. listopada kada mu je Ministarstvo prosvjete odobrilo bolovanje.³⁷ Već 19. listopada 1935. godine odlukom Ministarstva prosvjete³⁸ opet je premješten u Varaždin.³⁹ Tijekom školske godine 1935./1936. predavao je povijest 2. b, 4. c i 4. b, zemljopis 4. b, 4. c i 3. c te hrvatskosrpski jezik 2. b. Bio je razrednik 4. b razreda.⁴⁰ Školske godine 1936./1937. Neimarević je predavao povijest 2. a, 2. b, 4. b, 5. a, a zemljopis 1. a, 1. c, 4. b i 5. a razredu.⁴¹ Iz *Izvjestaja* saznajemo da je bio i član Upravnog odbora varaždinskog Pučkog učilišta.⁴² U sljedećoj godini predavao je srpsko-hrvatski 2. a, povijest 7. b, 6. a, 6. b, 3. b i 2. d, a zemljopis 3. b razredu.⁴³ Zadnju godinu svoga službovanja u Varaždinu predavao je povijest 7. b, 5. a, 4. b i 2. a razredu, zemljopis 7. b, 4. b i 2. a te bio razrednik 4. b razreda.⁴⁴ Ovo, tzv. drugo varaždinsko razdoblje, najplod-

nije je u Neimarevićevu spisateljskom životu. Godine 1937. objavio je roman *1914*.⁴⁵ Povodom 300. godišnjice varaždinske gimnazije pisao je njezinu povijest.⁴⁶ O Varaždinu je objavio četrdesetak članaka.⁴⁷ Nakon uspostave Banovine Hrvatske, 14. ožujka 1939. godine bio je ravnatelj u Novoj Gradišci,⁴⁸ no promjenom vlasti i uspostavom Nezavisne Države Hrvatske 25. kolovoza 1940. godine premješten je u koprivničku gimnaziju. U Koprivnici se također isticao svojim društvenim radom. Režirao je kazališne predstave,⁴⁹ pisao povijest koprivničke gimnazije⁵⁰ i držao javna predavanja.⁵¹ Ante Neimarević umro je 20. studenoga 1965. godine.⁵²

Galicija u Neimarevićevim i Krležinim djelima

Ante Neimarević se točno deset godina nakon ratovanja u Galiciji odlučio prisjetiti tih dana. U *Hrvatskom listu* objavio je feljton naslovljen *Sjećanje na Galiciju*.⁵³ Na početku svoga feljtona Neimarević ističe da je znao da je Krleža napisao dramu *Galicija* koja je bila zabranjena za prikazivanje.⁵⁴ Krleža je i ranije imao problema s prikazivanjem svojih drama zbog poznatog sukoba s Josipom Bachom.⁵⁵ Ovaj put riječ

32 *Hrvatski književnik Ante Neimarević (Guča Gora, 1891.-Zagreb, 1965), Donacija Ante Neimarević, Muzej grada Koprivnice 8. travnja - 8. lipnja 2009.*, str. 19.

33 *Godišnji izvještaj državne realne gimnazije u Varaždinu, Varaždin: Tisak Stiflerove tiskare, 1931.*, str. 7.

34 *Godišnji izvještaj Državne realne gimnazije u Varaždinu, Varaždin: Tisak Stiflerove tiskare, 1932.*, str. 78

35 *Godišnji izvještaj Državne realne gimnazije u Varaždinu, Varaždin: Tisak Stiflerove tiskare, 1933.*, str. 22-23.

36 *Državna realna gimnazije u Vinkovcima Godišnji izvještaj za školsku godinu 1933-34.*, Vinkovci: Tipografija, 1934., str. 1.

37 Isto, str. 2.

38 *Državna realna gimnazije u Varaždinu Godišnji izvještaj za školsku godinu 1935-36.*, Varaždin: Tisak svobodine Narodne tiskare, 1936., str. 1.

39 *Hrvatski književnik Ante Neimarević (Guča Gora, 1891.-Zagreb, 1965), Donacija Ante Neimarević, Muzej grada Koprivnice 8. travnja - 8. lipnja 2009.*, str. 19.

40 *Državna realna gimnazije u Varaždinu Godišnji izvještaj za školsku godinu 1935-36.*, Varaždin: Tisak svobodine Narodne tiskare, 1936., – tablica.

41 *Državna realna gimnazije u Varaždinu Godišnji izvještaj za školsku godinu 1936-37.*, Varaždin: Tisak svobodine Narodne tiskare, 1937. – tablica.

42 Isto, str. 69.

43 *Državna realna gimnazije u Varaždinu, Godišnji izvještaj za školsku godinu 1937-38.*, Varaždin: Tisak svobodine Narodne tiskare, 1938. – tablica.

44 *Državna realna gimnazije u Varaždinu, Godišnji izvještaj za školsku godinu 1938-39.* Varaždin: Tisak svobodine Narodne tiskare, 1939. – tablica.

45 Ante Neimarević, *1914.*, Zagreb: Matica hrvatska, 1937.

46 Ante Neimarević, Varaždinska gimnazija, *Jutarnji list*, 25(1936), br. 8889., str. 35-36.

47 Za ovu priliku izdvajam sljedeće naslove: Ante Neimarević, Stari i novi natpisi po Varaždinu, *Obzor*, 72(1932), br. 250., str. 3.; Ante Neimarević, Varaždinsko groblje, *Omladina*, 16(1932-1933), br. 3., str. 45+52+54; Ante Neimarević, Varaždinci, *Obzor*, 72(1932), br. 249., str. 2-3.; Ante Neimarević, Znameniti varaždinci, *Jutarnji list*, 25(1936), br. 8869., str. 36-37.

48 *Godišnji izvještaj realne gimnazije u Novoj Gradišci*, Nova Gradiška: Knjižara i tiskara M. Bauer, 1940., str. 10.

49 *Hrvatski književnik Ante Neimarević (Guča Gora, 1891.-Zagreb, 1965) Donacija Ante Neimarević, Muzej grada Koprivnice 8. travnja - 8. lipnja 2009.*, str. 22-24.

50 Rukopis pod naslovom *Historijat koprivničke gimnazije* čuva se u ostavštini Hrvoja Neimarevića.

51 Popis predavanja vidi u: *Hrvatski književnik Ante Neimarević (Guča Gora, 1891.-Zagreb, 1965), Donacija Ante Neimarević, Muzej grada Koprivnice 8. travnja - 8. lipnja 2009.*, str. 26.

52 *Glas Podravine*, 17(1965), br. 43., str. 5. i Javna zahvala, *Glas Podravine*, 17(1965), br. 46., str. 6.

53 Ante Neimarević, *Sjećanje na Galiciju*, *Hrvatski list*, Osijek, V(1924), br. 307., str. 21-22.

54 O zabrani ove predstave vidi više u: Napomene priređivača, u: Miroslav Krleža, *Galicija*, Zagreb: Naklada Ljevak, Matica hrvatska, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2002., str. 315-316.

55 O sukobu Bach–Krleža vidi u: Miroslav Krleža, Slučaj direktora drame gospodina Bacha, u: Miroslav Krleža *Moj obračun s njima*, Sarajevo: NIŠRO Oslobođenje, 1998., str. 165-168; Branko Hećimović, Josip Bach moje kazališne uspomene (Bach i Krleža), u: *Krležini dani u Osijeku 2003.*, priredio Branko Hećimović, Zagreb-Osijek: Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Odsjek za povijest hr-

je bila o političkoj zabrani⁵⁶ jer je donijeta Obznana.⁵⁷ Naime, Krležina drama je trebala biti izvedena 30. prosinca 1920. godine, a upravo tog dana donijeta je Obznana. Neimarević se u feljtonu *Ratna književnost* osvrnuo i na Miroslava Krležu. Neimarević navodi da je Krleža napisao dramu *Galicija* i pripovijetke *Hrvatski Bog Mars*.⁵⁸ O odnosu Krležina djela *Hrvatski Bog Mars* i Neimarevićeve djela, kao i o ljepoti Neimarevićeve jezika pisao je Mirko Petravić: *U ovom je slučaju dosta kriv (bez vlastite krivnje!) Krležin »Hrvatski bog Mars«, koji na drugi način, zahvaća zapravo istu tematiku, a ima i znatno vremensko, prvenstvo pred Neimarevićevom knjigom. No ova je potonja, svojom osudom nacionalnih nastranosti i socijalne zaostalosti habsburške vladavine jednako napredna kao i Krležino spomenuto djelo, u nečemu ipak posve svoja i naročito značajna: puna je zdravog, duhovitog, pravog humora, koji teče sa svakog lista, toči se sa svake strane, kaplje iz svake rečenice. Nismo bogati humorističkom literaturom, pa izvrsno ovo djelo s toga područja treba pri izradi rječnika suvremenog našeg književnog jezika svakako iskoristiti. Treba tako učiniti to više, što je jezik Neimarevićev upravo uzoran: bistar, sočan i kre- pak.*⁵⁹

Ovdje ističem i Neimarevićevu tvrdnju s kojom se slažem: *Krleža prikazuje dobro kasarnu, a frontu slabo.*⁶⁰ *Pisac je naime vojarnu proživio ali nije frontu, jer je u ratu bio tzv. Praviantoficir.*⁶¹ Da Krleža nije bio na fronti u borbama svjedoči i njegov iskaz: *Ja lično nikada nisam bio u vatri niti u opasnosti. To ističem zato jer sam već više puta čitao po novinama, da sam ja antimilitaristički pisac koji se je mnogo napatio na fronti i „koji je na svome mesu osjetio sav užas rata.“ Ja lično na mom mesu dakle nisam nikada osjetio nikakav užas rata i meni nije nikada bilo tako strašno, da bi zato morao postati antimilitarističkim piscem iz*

vatskog kazalište/Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku, Filozofski fakultet, 2004, str. 213-224; Stanko Lasić, *Krležologija ili povijest kritičke misli o Miroslavu Krleži, knjiga prva: Kritička literatura o Miroslavu Krleži od 1914. do 1941.*, Zagreb: Globus, 1989., str. 43-44.

56 Stanko Lasić, *Krležologija ili povijest kritičke misli o Miroslavu Krleži, knjiga prva: Kritička literatura o Miroslavu Krleži od 1914. do 1941.*, str. 184

57 Dragutin Pavličević, *Povijest Hrvatske*, Zagreb: Naklada Pavičić, 2007., str. 345.

58 Miroslav Krleža, *Hrvatski bog Mars*, Sarajevo: NIŠRO Oslobođenje, 1988.

59 Mirko Petravić, Uz rječnik našeg suvremenog književnog jezika, *Jezik, časopis za kulturu hrvatskog književnog jezika*, 1957-1958., br. 1., str. 31-32.

60 O Krležinim ratnim godinama vidi u: Stanko Lasić, *Krleža kronologija života i rada*, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1982.

61 Ante Neimarević, *Ratna književnost, Omladina* 17 (1933-1934), br. 10., str. 153-154.

*ličnog revolta.*⁶² No, valja istaknuti podudarnost Krležina i Neimarevićeve teksta u korištenju povijesnih događaja. Krleža i Neimarević opisuju događaje u Galiciji 1916. godine. Ante Neimarević⁶³ i Miroslav Krleža⁶⁴ bili su aktivni sudionici ratnih događanja u Galiciji 1916. godine. Neimarević svoj feljton započinje pokušajem definiranja Galicije: *Po imenu galska, po ukrajincima ukrajinska, po konferenciji ambasadora poljska, po sebi galicijska, zemlja je ilovače i barbonja (krumpira), nafte i poljsko ukrajinskih trzavica.*⁶⁵ Krleža preciznije definira Galiciju kroz usta zastavnika Šimunića: *Königreich Galizien und Lodomerien nebst Grossherzogtum Krakaov und Auschwitz und Zator 78 500 km² an der russisch-polnischen Grenz mit Schleisien.*⁶⁶ No, oberleutnant Walter mu odgovara da je to samo teorija i da će o Galiciji naučiti svojim krvavim crijevima. Mogli bismo zaključiti da je Krležino određenje Galicije dvostruko. Prije svega geografsko, a onda i ratno. Neimarević pak pokušava odrediti Galiciju geopolitički. Sljedeći problem koji Neimarević postavlja u svom feljtonu je dezertstvo. On ga smatra glavnim obilježjem ratovanja južnoslavenskih naroda: *Doduše, došli smo na frontu s našim ratnim planom, da pobjegnemo čim nam se pruži prilika.*⁶⁷ Krleža je u svojoj drami pristupio ovom problemu na vojni način - oberleutnant Walter kritizira kadeta Jankovicha: *Vi izgledate kao da je vama to potpuno sve jedno ima li u vašem transportu dezertera ili ne? Jeste li vi poludjeli? Zar vi spavate? Ovo je rat. Mi se tu ne igramo soldata.*⁶⁸ Svakako važno pitanje svake vojske, osobito u ratu, je hrana. Neimarević vrlo duhovito opisuje ovaj ratni fenomen. Raspoloženje na fronti ovisilo je o hrani: *Ako je objed bio malo civiliziraniji, ententa je u našim želucima znatno poskočila, a ako je menu bio u stilu Dorgemüse, propala je za ententa sve do drugog objeda.*⁶⁹ Naravno, ni Krleža nije mogao izbjeći spomenutu temu u svojoj drami. Kadet Jankovich moli oberleutnantnera Waltera za večeru, ovaj ga pita za 75 kilograma sušenoga mesa za koje kadet tvrdi da je podijelio u Krpatima. Oberleutnant ga je vrlo grubo potjerao na kotu 207.⁷⁰

62 Miroslav Krleža, Napomene o „Hrvatskom bogu Marsu“, *Književna republika*, 1(1923), br 2-3., str. 101-102.

63 *Hrvatski književnik Ante Neimarević (Guča Gora, 1891.-Zagreb, 1965), Donacija Ante Neimarević, Muzej grada Koprivnice* 8. travnja - 8. lipnja 2009., str. 10.

64 Stanko Lasić, *Krležologija ili povijest kritičke misli o Miroslavu Krleži, knjiga prva: Kritička literatura o Miroslavu Krleži od 1914. do 1941.*, str. 11.

65 Neimarević, Sjećanje na Galiciju, str. 21.

66 *Kraljevina Galicija i Lodomerija s velikim Vojvodstvom Krakovom i Osvjenčinom i Zatorom 78. 500 km², na rusko-poljskoj granici sa Šleskom*, Miroslav Krleža, *Galicija*, str. 43.

67 Neimarević, Sjećanje na Galiciju, str. 21.

68 Miroslav Krleža, *Galicija*, str. 57.

69 Neimarević, Sjećanje na Galiciju, str. 22.

70 Miroslav Krleža, *Galicija*, str. 58.

Neimarević u svom feljtonu *Sjećanje na Galiciju* tematizira i svoj odnos sa Srbima. Rođen u multinacionalnoj Bosni, Neimarević nije osjećao mržnju prema Srbima iako su oni bili na neprijateljskoj strani. Opisao je jednu zgodu iz ratnih dana u Galiciji kada su Bosanci svoje fesove (kape) ulupljivali te su oni postali slični srpskim šajkačama. Naravno, kad su ovo vidjeli zapovjednici, donijeta je naredba da se to ne smije više činiti.⁷¹

Ostali Neimarevićevi radovi na temu

Prvog svjetskog rata

Osim već više puta spomenutog romana *1914-1918.*, Neimarević je objavio još nekoliko tekstova o Prvom svjetskom ratu. U *Jutarnjem listu* objavio je feljton *Bilo je to u zimi četrnaeste*.⁷² Dakle, Neimarević piše svoje viđenje početka Prvog svjetskog rata nakon sedamnaest godina. Feljton započinje konstatacijom da već dugo želi opisati početke Rata.⁷³ Kako bi istaknuo uzaludnost ratovanja hrvatskih vojnika, Neimarević navodi stihove Domjanića:

*I tam gde su najgorši boji,
Gde nigda se smrti ne plaši,
I najviše gde ih pogiba
Sigurno tu budeju naši!*⁷⁴

Kako bi naglasio stanje na bojištima, Neimarević navodi suprotnosti ugođaja doma: *U selu sniježene mećave, a u našoj sobi toplo od peći i od familije, kako reče fra Stanko. Vojnici na frontovima se igraju ljudskih života, a mi karata; na bojnim se poljima lije krv, a u našoj sobi turska kafa; tamo se puši dim od topova, a ovdje dim od cigareta; po mezevim miriši barut, a u sobi topli kolači.*⁷⁵

U svom feljtonu s ratnom tematikom *Prva tri dana moga svjetskog rata*⁷⁶ Neimarević opisuje kako je prvi dan Rata proveo u zemunici u Galiciji. Opisuje i svoju borbu sa štakorom koji se nalazio u njegovoj zemunici. Nakon toga slijedi opis ubijanja uši. Osim toga, opisuje opijanje oficira. No, ono što smatram bitnim za ovaj odlomak Neimarevićeva feljtona je isticanje besmislenosti rata: *Ej, rate, rate, ti prokleta azdajo, gori si od potopa i od gladi i od kuge, i od vatre, jer si ovo*

*sve četvoro! Mada da su sva Četiri Apkalipsina Jahača užasna i strašna, grozna i očajna, ipak se daju zaustaviti, jer su produkti Prirode, dok si Ti rate, produkt razuman stvora – Ti si produkt čovjeka.*⁷⁷

Drugi dan rata opisuje marš na Bojištu na Soči. Dan je započeo opisom spavanja u zemunici. Međutim, vrlo brzo počeo je napad Talijana i njegov bataljun je dobio znak da mora krenuti. Nakon dva sata hoda počela je kiša, a i noge su bile sve teže.⁷⁸ Neimarević ovako opisuje zadnju etapu marša:

*A noge dalje marširaju i marširaju, kao da je voda iz njih izmikala svaki umor, ali što dalje, sve im je teže i teže. Dosada su naše bataljunske noge nosile samo jedan suhi bataljon, a sada, kad im pokisao vuku dva mjesto jednoga! Pa ni po jada, kad bi još samo to bilo, ali ta dva bataljuna svakim korakom upadaju u lokve, pune debela i ljepljiva blata, koje nam tako toplo i tako snažno stište bakandže, kao da nas moli, da ga ne ostavljamo da ga drugi gaze.*⁷⁹

Opis drugog dana rata Neimarević završava pripovijedanjem o potpunoj iznemoglosti i ističe kako je bataljun zaspao u jednoj uvali pod brijegom.

Treći dan ratovanja opisuje borbu na Mrzлом Vrhu. Ovaj odlomak Neimarević započinje šturim novinskim izvještajem: *Sinoć u deset sati počela je talijanska artilerija bubnjarskom vatrom na Mrzлом Vrhu.*⁸⁰ koje ne izražava pravo stanje stvari na bojištu. Opisujući krvavu stvarnost Neimarević nastoji odmaknuti od iste sarkastičnim humorom prijatelja Avdije. Kao primjer navodim jednu upadnicu Avdije koji je konstatirao: *Braćo postado-smo kršćani.* Kada su Muslimani upitali kako to, Avdija im je odgovorio: *Pa eto tako! Večerasmo svoju zadnju večeru!*⁸¹ No, nakon talijanskog napada koji je Neimarević preživio s Avdijom i još jednim prijateljem, opisao je i najstrašnije scene: *Evo tu, gdje smo stali, nečijega mozga; čiji je, ne znam, ali svakako je nekog momka iz prvog voda, jer on je bio na straži. Toliko je krvi po rovovima, kao da smo došli u kakvu klaonicu za goveda, a ne na mjesto, gdje smo pred dva sata ostavili svoje drugove na straži, žive i zdrave, kao što smo sad nas dvojica. Po liniji leže čahure granata, rasprsci od šrapnela, torbaci, plinske maske, haljetci, izvaljene grede, razbacane konserve, a na svakom se predmetu vide usirene mrlje ljudske krvi.*⁸²

71 Neimarević, *Sjećanje na Galiciju*, str. 22.

72 Ante Neimarević, *Bilo je to u zimi četrnaeste*, *Jutarnji list* 20(1931), br. 7143., str. 8.

73 Isto.

74 Isto.

75 Isto.

76 Ante Neimarević, *Prva tri dana moga svjetskog rata*, *Hrvatsko kolo*, 3(1932), str. 242-277.

77 Isto, str. 249.

78 Isto, str. 253-257.

79 Isto, str. 258.

80 Isto, str. 261.

81 Isto, str. 265.

82 Isto, str. 269.

Ante Neimarević napisao je i jedan feljton o ratnoj književnosti koji je zapravo pregled povijesti ratne književnosti.⁸³ Neimarević na početku feljtona ističe da je najveći pjesnik ratova Homer, a poslije njega Vergilije. Smatra da je od hrvatskih pjesnika najveći Ivan Mažuranić sa svojim spjevom *Smrt Smail-age Čengića*.⁸⁴ Nakon toga nabroja pisce ratne tematike po zemljama. Počinje s nabrojanjem francuskih (Maupassant, Zola i dr.) i ruskih pisaca (Tolstoj, Garšin i dr.) Od hrvatskih pjesnika izdvojio je Silvija Strahimira Kranjčevića i Dragutina Domjanića čije stihove i citira.⁸⁵ Potom je istaknuo da nijedan rat nije ostavio toliko književnosti kao Prvi svjetski rat. Navodi mnogo pisaca iz Španjolske, Češke, Rusije, Francuske i Njemačke. Za ovu priliku izdvajam Španjolca Ibaneza i njegovo djelo *Četiri jahača Apokalipse* te Čeha Jaroslava Haška i njegovo djelo *Dobri vojnik Švejk*.⁸⁶ Naveo je i hrvatske pisce: Viktora Kralja, Miroslava Feldmana, Josipa Pavičića i Miroslava Krležu.⁸⁷ Na kraju feljtona o ratnoj književnosti Neimarević je spomenuo slovenskog pjesnika Frana Lipaha.⁸⁸

Neimarević se u još nekoliko članka dotaknuo Prvog svjetskog rata. U članku *Sumrak dinastije Habsburg* piše o ratnim posljedicama - nestanku dinastije Habsburg.⁸⁹ Neimarević, naime, smatra da je *anschlussom* nestala mogućnost za restauraciju dinastije Habsburgovaca. On u članku navodi stavove europskih država o restauraciji dinastije te zaključuje da nema nikakve mogućnosti za restauraciju habsburške dinastije.⁹⁰

Godine 1928. Neimarević je povodom 10. godišnjice proboja Solunskog fronta objavio članak pod naslovom *Slavljenje prodora*.⁹¹ Naime, izvještava nas da je u Beogradu proslavljena godišnjica prodora uz veliku pompu. Neimarević smatra da su za proboj Solunske fronte zaslužni Britanci i Amerikanci, ali to je bilo puno lakše jer su Centralne sile već bile poražene na ostalim frontovima. Kod državljana i vojnika Centralnih sila nastalo je nezadovoljstvo.⁹² Neimarević navodi da se to osobito odnosi na državljane Austro-Ugarske

Monarhije u kojoj su naročito nezadovoljni bili Slaveni. Autor također smatra da nije vrijeme za slavlje pobjede jer se svi bore za mir u svijetu. Smatra da u doba velike ekonomske krize ne treba trošiti novac na ovakve proslave, nego na gradnju cesta, škola, bolnica i drugo. Osobito ga smeta što u toj proslavi nisu sudjelovali Hrvati jer su tugovali za Radićem te ističe da je hrvatski narod apstinirao od proslave.⁹³

Povodom dvadesete godišnjice početka Prvog svjetskog rata Neimarević je napisao članak *Tužna dvadeseta godišnjica*. Ovaj članak pripremio je već 1933. godine,⁹⁴ a objavio ga u *Omladini*⁹⁵ koja je bila zaplijenjena. Neimarević je zapravo napisao povijesni pregled Prvog svjetskog rata. Svoje izlaganje započeo je navođenjem odnosa snage jedne i druge zaraćene strane te navođenjem uzroka i povoda ratu. Neimareviću je jasno da rat nije započeo iznenada te piše: *Svjetski rat nije nastao iznenada. Za njega se pripremala svaka država i on je trebao buknuti još davno prije 1914, ali radi slabe pripreme bio je više puta odgađan kao neka vatrogasna proslava. Međutim četrnaeste godine toliko se nakupilo elektriciteta u diplomatskom zraku Evrope, da ga više nitko nije mogao odgoditi*.⁹⁶ Potom je dao kratki povijesni pregled Rata. Osim toga, opisao je velike bitke, diplomatske sporazume, znamenite osobe koje su sudjelovale u ratu te naveo odredbe Versailleskog mira.⁹⁷ Ovdje je Neimarević ubacio i svoj ranije spomenuti članak *Ratna književnost*. Na kraju članka naveo je osnovne karakteristike rata u odnosu na ranije ratove.

Neimarević je 4. prosinca 1934. godine u Vinkovcima održao predavanje o Prvom svjetskom ratu.⁹⁸

Neimarevićev roman 1914-1918.

Najopsežnije i, po mnogim kritičarima, najbolje Neimarevićevo djelo⁹⁹ je ratna trilogija 1914-1918. Prvi dio nazvan *Mobilizacija* Neimarević je, prema pisanju sina Dražena Neimarevića, počeo pisati u Križevcima 6. srpnja 1932. a dovršio 23. srpnja 1933. godine. Drugi dio naslovljen *Fronta 1915*. pisao je u Varaždinu od 20. studenoga 1933. do 22. svibnja 1934. godine. Treći dio nazvan *U pozadini 1918*. također je

83 Neimarević, *Ratna književnost*, *Omladina* 17(1933-1934), br. 10., str. 153-154.

84 Isto.

85 Isto.

86 Isto.

87 Više o odnosu Krležu i Neimarević vidi u poglavlju *Galicija* u *Neimarevićevim i Krležim djelima*.

88 Ante Neimarević, *Ratna književnost*, *Omladina* 17(1933-1934), br. 10., str. 153-154.

89 Ante Neimarević, *Sumrak dinastije Habsburg*, *Hrvatsko jedinstvo*, 3(1939), br. 101., str. 3.

90 Isto.

91 Ante Neimarević, *Slavljenje prodora*, *Narodni val*, 281928, br. 237., str. 3.

92 Isto.

93 Isto.

94 Rukopis se čuva kod Hrvoja Neimarevića i taj članak je dovršen u Vinkovcima 1933.

95 Ante Neimarević, *Tužna dvadeseta godišnjica*, *Omladina*, 19(1935-36), br. 10., str. 152-156.

96 Isto, str. 152.

97 Isto, str. 152-155.

98 Vidi plakat.

99 O Neimareviću kao književniku vidi u: Božena Loborec, *Književnik Ante Neimarević*, *Podravski zbornik*, 21(1995), br. 1., str. 237-248.

pisao u Varaždinu od 20. veljače 1933. do 23. kolovoza 1938. godine.¹⁰⁰ Godine 1937. Matica hrvatska izdala mu je roman *1914*.¹⁰¹ Druga dva dijela romana izlazila su u nastavcima u *Hrvatskom dnevniku*,¹⁰² a njegov sin Dražen Neimarević posthumno je objedinio i objavio sva tri djela 1976. godine.¹⁰³

Prvu kritiku romana *1914*. objavila je *Večer*.¹⁰⁴ Ova kritika puna je pohvala na račun Neimarevićeva romana, a uspoređuje ga sa s Krležom i Renneom Remarqueom: *Živim majstorskim stilom, ocrtao je Ante Neimarević pojedine događaje u svojem romanu, začinio zdravim krepkim humorom, pa je njegova knjiga zaista vrijedan dokument tužnog vremena svjetskog rata. Osim Krleže, nismo imali romana iz pera našega autora o svjetskom ratu, barem ne takvog kao što je ovaj Neimarevićev, čije bi stranice bile tako krvavo i tako bolno svjedočanstvo svega onoga, što su morali podnositi naši ljudi u vrijeme svjetskoga klanja; nismo imali romana, u kojem je tako potresno i istinski ocrtan svjetski rat, u vezi sa vojnicima Hrvatima. U ratnoj literaturi od Renna Remarqua, pa do drugih savremenih autora, svjetski je rat prikazan sa različitih stanovišta, da u Neimarevićevom romanu bude poticaj, za tihu optužbu jednog čovjeka, koji je na svojim leđima proživio ratne strahote i koji nije u svojem djelu iznosio kabinetski konstruirane situacije, nego stranice svojeg romana začinio živim, iskrenim osjećajem vlastitog proživljavanja. Roman Ante Neimarevića čita se na dušak, osvaja već od prve stranice.*¹⁰⁵ Pozitivnu kritiku donijeli su i *Omladina*,¹⁰⁶ *Hrvatski dnevnik*¹⁰⁷ i *Československo-jihoslovanski revue*.¹⁰⁸ No, nisu sve kritike bile blagonaklone jer mnogi, osobito Katolička crkva, nisu blagonaklono gledali na one scene koje

ismijavaju svećenike. Prokatolički orijentirana *Nedjelja* ovako je kritizirala Neimarevićevo djelo: *S literarnog stanovišta gledajući djelo je prenatrpano, više puta do dosade, nemogućim komparacijama i snima, koji su opet četo glupi i beznačajni do krajnosti. Čim se autor domogne spavanja, svog, - već sanja, često tako glupo, da bi se takav san i najpraznovjernija žena mogla ispričati i svojim najpovjerljivijim drugaricama. Još je važnija od svega toga za nas činjenica, da je ova knjiga sa svojim blasfemnim ispadima prema crkvi, svecima, vjeri i Bogu pravi skandal, protiv koga bi morali ustati svi oni, koji još makar malo drže do etičkih i estetskih vrednota.*¹⁰⁹ Ništa bolja kritika nije bila ni ona *Hrvatske straže* koja smatra da Matica hrvatska ne bi trebala izdavati ovakve knjige. *Hrvatsku stražu* je najviše pogodila kritika svećenstva pa je citirala Neimarevića: *U nedjelju je otac Alojzije javio vjernicima, da se čovječanstvo odreklo dragoga Boga i da će ga u petak stići Božja kazna. Svevišnji će poslati na svijet pomrčinu sunca, koju će Gospod ponoviti, ako se ljudi ne poprave.*¹¹⁰ Na ovo je *Hrvatska straža* odgovorila: *Još malo, pa bi Neimarević "onako za šalu" proglasio katoličke svećenike crnačkim vračevima iz Centralne Afrike, koji narod straše praznovjerjem, iako je katolička Crkva izrazito protiv praznovjerja i to, što je praznovjerje danas svedeno na najmanju mjeru, treba zahvaliti samo žilavom i upornom radu katoličke Crkve.*¹¹¹ Od ovih napada Neimarevića su branile samo *Jugoslavenske novine*. Nakon što su navele nekoliko citata iz *Nedjelje*, svoj prikaz završavaju: *Tako pomalo dolaze na indeks i djela stopostotno hrvatske matice Hrvatske. Samo je čudno, što se dosad još nije pobunila protiv Neimarević besflemije i pobožna djevica Hrvatska straža Lukasova*¹¹² *intimna prijateljica. Možda je u neprilici?*¹¹³ Kao što sam naveo, *Hrvatska straža* se pobunila, a sukob s Lukasom imao je i Krleža.¹¹⁴ Smatram da je najobjektivniju kritiku Neimarevićeva djela

100 Dražen Neimarević, Pogovor, u: Ante Neimarević, *1914-1918.*, Zagreb: Dr. Dražen Neimarević, 1976., str. 561.

101 Ante Neimarević, *1914.*, Zagreb: Matica hrvatska, 1937.

102 Ante Neimarević, *Fronta* 1915, *Hrvatski dnevnik*, 5(1940), br. 1330-1372. i Ante Neimarević, U Pozadini, *Hrvatski dnevnik*, 5(1940), br. 1449-1478. Bila je zaplijenjena.

103 Ante Neimarević, *1914-1918.*, Zagreb: Dr. Dražen Neimarević, 1976.

104 [Branimir Gršković], Naš Remarque. Povodom Neimarevićeve knjige *1914*. u izdanju Matice hrvatske, *Večer* 18(19137), br. 5123., str. 4.

105 Isto.

106 Ivica Mežnarić, Ante Neimarević: *1914*. Savremena knjižnica Matice Hrvatske, Kolo II. knjiga 11. Zagreb 1937. *Omladina*, (Zagreb) 21(1937-1938), br. 5-6., str. 219-220.

107 Ante Neimarević: *1914*. Humoristično satirički roman izdanje Savremene knjižnice Matice Hrvatske, *Hrvatski dnevnik*, 3(1938), br. 861., str. 9.

108 O[ton] B[ekopec], Ante Neimarević: *1914*. Zagreb 1937. Matica hrvatska (Savremena knjižnica M.H. Kolo II. knjiga 11., *Československo-jihoslovanski revue* 8(1938), br. 3-4., str. 108.

109 Okrimov, *1914* Ante Neimarević Savremena knjižnica Matice Hrvatske, Kolo II., knjiga 11., *Nedjelja*, 10(1938), br. 18., str. 4.

110 Neimarević, *1914.*, str. 57.

111 ILE, [Ivo Ledić], Novo djelo domaće ratne književnosti Ante Neimarević „1914“ Izdala Savremena knjižnica M.H. Kolo II. knjiga 11., *Hrvatska straža* 10(1938), br. 122., str. 5-7.

112 Filip Lukas (Kaštel Stari 29. IV. 1871. - Rim, 26. veljače 1958.). Bio je geograf, geopolitičar, kulturni djelatnik i starčevićanski intelektualac. Završio je studij bogoslovije u Zadru te povijesti i geografije u Austriji. Profesor ekonomske geografije na Ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi u Zagrebu od osnutka 1920. do 1945. godine, predsjednik Matice hrvatske od 1928. do 1945. godine.

113 *Jugoslavenske novine*, 3(1938), 12. V.1938., str. 8.

114 O Krležinom sukobu s Lukasom vidi u: Stanko Lasić, *Krleža kronologija života i rada*, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1982., str. 243.

napisao Miroslav Šicel: *I na kraju: iako Neimarevićev roman ne otvara neke nove svjetove i nije avangardan u bilo kojem smislu, u ponajboljim svojim stranicama on ukazuje na to da je pred nama doista interesantna ličnost pisca koji je pisao samo zato jer je osjećao duboku unutarnju potrebu da piše, bez želje da se nameće, da bude pomodan. Ostao je svoj, iskren i originalan u humorističko-satiričkoj svojoj usmjerenosti posebno izvanrednom jeziku osiguravši sâm sebi na taj način mjesto među onim stvaraočima u okviru hrvatske literature koje je Antun Barac nazvao veličinom malenih, a bez kojih je nezamisliva povijest neke nacionalne književnosti.*¹¹⁵

Kao što sam već spomenuo, roman *1914-1918.* sastoji se od tri podjednaka dijela: *Mobilizacija 1914.*, *Fronta 1915.* i *U pozadini 1918.* Neimarević svoj roman započinje opisom Travnika u vrijeme Sarajevskog atentata.¹¹⁶ Prikazuje kićenje slavoluka u Travniku koje organizira načelnik. Mogu se složiti s kritičarom iz *Omladine* koji ovako komentira prvi dio romana: *Zašavši u problematiku 1914. Neimarević nastoji kroz prizmu svoga humorističkog gledanja, ocrtati život u pozadini, u prvoj godini svjetskog klanja, zaoкупivši nas pitoresknošću događaja i malih i velikih tragedija (bolje: tragikomedija), iznad kojih vijori smijeh kao neobuzdano pijanstvo, kao neodoljiva i čarobna riječ. I to nije smijeh zbog smijeha nego zbog života, koji je u svojoj biti ipak tragičan, iako se pod vještím perom rođenog humorista čini komičan u svim svojim komponenta, u svim varijantama i u bogatstvu zbivanja, kojima je obilovao prošli svjetski rat, naročito 1914., jer je autor radnju svojega roman postavio tako, iskorišćujući potpuno sve mogućnosti umjetničkog doživljaja da izazove smijeh i smiješno, koje se skriva iza svake riječi, slike i vizije, dajući čitavu romanu dojam svježeg humora i neprisiljene komike.*¹¹⁷ Kako bih potvrdio točnost ovih konstatacija u Neimarevićevu djelu s kojima se slažem, navest ću jedan ulomak iz prvog poglavlja naslovljen *Atentat*. Neimarević opisuje kako su se Travničani zabavljali u gostionici, tad se začuo pucanj, netko je viknuo da dolazi Franjo Ferdinand i

ljudi su počeli trčati prema slavoluku: *Kad smo izletjeli na ulicu, počela je trka da se dočepamo slavoluka prije Nadvojvode. (Drugi dan smo čuli da je u jurnjavi strini Mandi ispalo zubalo, a babi Mari gaćice, ali tko bi u to vjerovao kad je to poteklo iz usta tamburaša Ilije, koga iza leđa nismo nikad drukčije zvali nego „lažljiv Ilija“)* Kod slavoluka iznenađenje. *Onaj pucanj koji je u uzrokovao toliko zla u birtiji nije bio pucanj iz prangije, nego iz kuhinjskoga kotla! Kuharica naših pandura, Bara, metnula je na vatru, kotao za juhu, nalila u nj vodu i sasula u kotao meso i prismok, pa ga čvrsto poklopila i mjesto da je ostala kod kotla otpirila i ona k slavoluku! Dok je Bara gore dolje paradirala, po koji puta namignula brici Mirkecu i zdogovorila se s njim na prste, da će se poslije podne sastati, vatra je plamsala, a jušica cvrkutala. Kad se vatra razigrala, a jušica se raspjenila, počelo je meso poskakivati. Najprije pomalo, a onda sve jače, dok nije počelo udarati u poklopac. Kad se vatra potpuno rasplamsala, a juha se razgrijala, kao ono Ahil na Hektora, jurnula je juha na poklopac i kao što zubar gromko čupa bolesniku zub, iščupala poklopac, s njim o svod, a on s praskom, kao da je pukla prengija, rasprsnuo se u sto komadića!*¹¹⁸

U drugom poglavlju prvog dijela trilogije naslovljenom *Demonstracije* Neimarević opisuje demonstracije protiv Rusije, Srbije, Francuske i Engleske. Neimarević ovo čini na svoj satiričko-humoristični način. Primjerice, demonstracije protiv Francuske opisuje kao krađu francuskih konjaka, uzimanje francuskih parfema, razbijanja vrata na kojima piše *enteré*¹¹⁹ U poglavlju *Rasprodavanje Habsburgovaca* Neimarević nam jednom slikom dočarava propast habsburške dinastije. Naime, trgovac Avram je u izlog stavio slike članova obitelji Habsburgovac, za svaku tražio nekoliko novčića i za sat vremena rasprodao je cijelu obitelj.¹²⁰ U poglavlju *Mobilizacija* Neimarević u svom sarkastično-tragičnom tonu prikazuje jednu scenu:

Reci mama, kuda nam ode tata? – pita dijete majku

Ode u mobilizaciju!

A šta je mama mobilizacija?

*Mobilizacija ti je sine kad ostaneš bez oca!*¹²¹

U poglavlju *Rat* Neimarević opisuje stanje u Travniku 28. srpnja kad je car Franjo Josip objavio rat Srbiji. Opisuje kako je bubnjar Marijan najavio rat u Travniku, a u sljedećem poglavlju *Prvi dani rata* opisuje kako su pojedini društveni slojevi u Travniku prihvatili

115 Miroslav Šicel, Predgovor, u: *Ante Neimarević, 1914-1918.*, Zagreb: Dr. Dražen Neimarević, 1976., str. 8.

116 O Sarajevskom atentatu vidi više u: Slavko Mićanović, *Sarajevski atentat*, Zagreb: Stvarnost, 1965. i Željko Karaula, *Sarajevski atentat – reakcije Hrvata i Srba u Kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 43(2011), str. 255-291. Kraći popis literature vidi u: Pierre Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, Zagreb: Golden Marketing-Tehnička knjiga, 2008., str. 145.

117 Ivica Mežnarić, Ante Neimarević: 1914. Savremena knjižnica Matice Hrvatske, Kolo II. knjiga 11. Zagreb 1937., *Omladina*, Zagreb, 21(1937-1938), br. 5-6., str. 219.

118 Neimarević, *1914-1918.*, str. 15.

119 Isto, str. 30-34.

120 Isto, str. 34-38.

121 Isto, str. 43.

rat.¹²² Neimarević je u sljedećim poglavljima nastavio s opisom Travnika u prvim danima Rata. Ističem opis ranjenika s Drine,¹²³ odlazak njegovih dvadesetak sugrađana¹²⁴ i njega u rat.¹²⁵ U sljedećim poglavljima Neimarević opisuje boravak u vojnom vježbalištu u Piliščabi kraj Budimpešte i boravak u oficirskoj školi u Pečuhu. Svoje školovanje u Pečuhu Neimarević je opisao nizom humoristično-satiričnih scena. Kao primjer navodim scenu opisa marša kroz Pečuh. Prilikom marša došlo je do disharmonije što je razljutilo kapetana te je naredio da lijeva noga ostane u zraku, desna na zemlji, a on je izvršio pregled: *Desne noge ostadoše na zemlji, a lijeve ostadoše u zraku. Ukočile se kao držak na zastavi kad na konzulatu izvjesje barjak na po stijega.*

Kapetan ide od jednoga do drugog i pregleda noge, a kad dođe do Berislava, kriknu kao da s Kolumbom ugleda Ameriku:

— *A, vi ste ta noga! Vi ste ta proteza!*

— *Četo! Desni od te noge links, lijevi reks, ovu nogu šaut Kad pade na Berislavovu nogu »šaut«, uma-lo da ne izgubismo umjeru od uzbuđenja.*

Berislav je držao u zraku desnu nogu na koju je u brzini navukao lijevu cipelu!

Sad se pronašao i uzrok onom neskladu u maršu. Kad je pala zapovijed: Stupaj! lijeva cipela, koja je bila disciplinirana da istupi prije desne, istupila je prva i povukla za sobom Berislavovu desnu nogu i dok smo mi stupali lijevom nogom, Berislav je stupao desnom, a dok smo mi stupali desnom, Berislav je stupao lijevom... i tako je, eto, u ožujku 1915. godine došlo u Pečuhu do čuvene disharmonije u vojničkim nogama!

*Dok smo promatrali ovu znamenitu nogu iz svjetskoga rata, ona je, sirota, tužno visjela kao slomljeno krilo labudovo.*¹²⁶

Ovu satiričnu scenu mogli bismo usporediti sa scenom poznatog romana *Doživljaji dobrog vojnika Švejka*. Kad je Švejk saznao da mora ići u rat, razgovarao je s dvorkinjom Müllerovom:

- *Ja idem u rat!*

- *Djevice Marija! - uzviknula je gospođa Müllerova.*

- *A kaj buju tam delali?*

- *Boril bum se – grobnim glasom je odgovorio Švejk - sa Austrijom je to jako loše. Gore nam već ideju na Krakov, a dole na Mađarsku. Mlatiju nas kao vola u kupusu kam pogledaš, i zato me zoveju u rat. Ja sam sinoć čital u novinama da su milu nam domovinu nadvili nekakvi oblaki.*

- *Pa vi se nemrete pomaknuti.*

To niš ne smeta, gospođa Müllerova, idem u rat u kolicima. Znete onog slastičara tam iza vugla, koji ima kolica. Vozil je u njima pred nekoliko let svog šepavog zločestog dedeka na friški zrak. Vi bute me, gospođa Müllerova, na tim kolicima odvekla u taj rat.

Gospođa Müllerova je zaplakala:

- *Milostivi, da idem po doktora?*

- *Nikam nejdete, gospođa Müllerova, ja sam, osim tih nogu, skroz zdravo meso za topove, a sad kad je to z Austrijom gadno, svaki bogalj mora biti na svom mestu. Samo vi dalje mirno kuhajte kavu.*¹²⁷

Dakle, Hašek i Neimarević banalnim prikazom problema s nogama pokušavaju ironizirati i ismijati rat.

Drugi dio romana *Fronta 1915.* započinje opisom Neimarevićeva odlaska iz Pečuha u Budimpeštu te odlaska na front. Na svoj ironičan način Neimarević je opisao zakletvu caru: *Nas devetnaest marš bataljonaca kunemo se svim prstima da ćemo poginuti za Njegovo Carsko Veličanstvo. Ako ne poginemo, počinut ćemo za njega samoubojstvo, a kao nam ni to ne pođe za rukom, izvršit ćemo zločinstvo da nas u ime Njegova apostolskog Veličanstva- objese!*¹²⁸ U poglavlju *Tri puta hura za Karpate* opisuje prvi susret s Karpatima i dolazak do rijeke San. Neimarević je također opisao i smrt svoga prijatelja Dubravka iz Bosne.¹²⁹ Navest ću opis jednog detalja koji je karakterističan za vojsku tog doba, a to je pojava uši. Neimarević u poglavlju *Naša prva uš* opisuje kako je prijatelj Kabijo sanjao da ga grizu gejš, no prijatelji su ga vrlo brzo uvjerali da to nisu gejš nego uš. On je uš iščupao iz njedara te ju ubio jer ga je ugrizla i za ruku.¹³⁰ O ušima u vojsci piše i Remarque. Kad su stigli u jedno mjesto, vojnici su vidjeli kazališni plakat s lijepom djevojkom. Prijatelj Krop mu je predložio da se očiste od ušiju, ali Remarque mu uzvraća da se to ne isplati jer će za dva sata ponovno dobiti uši. No, nakon pogleda na lijepu djevojku na plakatu, ipak je pristao uzeti čistu košulju.¹³¹

122 Isto, str. 45-62.

123 O jedinicama koje su sudjelovale u ratu protiv Srbije vidi u: Dinko Čutura, *Hrvatske postrojbe u Prvom svjetskom ratu i vojni raspad Austro-ugarske*, (magistarski rad), Zagreb: Filozofski fakultet, 2003., str. 44-45. i Ernest Bauer, *Sjaj i tragika hrvatskog oružja*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1991., str. 119-120.

124 Slično je Remarque opisao sebe i svoje školske kolege u ratu, što je isto učinio i Neimarević. Vidi u: Erich Maria Remarque, *Na zapadu ništa nova*, Rijeka: Otakar Keršovani, 1966.

125 Neimarević, *1914-1918.*, str. 87-105.

126 Isto, str. 178.

127 Jaroslav Hašek, *Doživljaji dobrog vojnika Švejka*, Zagreb: Globus media, 2004., str. 63-64.

128 Neimarević, *1914-1918.*, str. 193.

129 Isto, str. 208.

130 Isto, str. 253.

131 Remarque, *Na zapadu ništa nova*, str. 99.

Danas su došle novine s vijestima o Carevoj smrti. U njima piše da se Careva smrt tako dojmila Njegovih podanika da je od tuge poludjelo sedam generala i da su se od žalosti objesila četiri ministra; da se od bola utopilo u hladnom Dunavu deset dvorskih savjetnika i da se od jada otrovalo jedanaest dvorskih kuharica, da se od muke probolo iglom probadačom sedamnaest dvorskih sobarica i trinaest lajbjegera i da se od čemera ubilo iz topa, puške i revolvera 146 oficira i baruna. Kad smo to pročitali, bilo nas je sram što smo živi pa je Branko predložio da se od sramote naknadno probodemo čačkalicom!¹³² Nakon smrti cara Franje Josipa Neimarević odlazi iz Galicije i biva premješten na Bojište na Soči. Neimarević opisuje probijanje talijanske fronte koje je počelo 24. listopada 1917. godine:¹³³ Međutim, kad su uoči historijskog zagrmjeli topovi oko Tolmina i Kobarida, pričiniilo nam se kao da to i ne pucaju topovi, nego da se ruše nebesa. Šćućurili smo se u kaverni kao kokoši. Kad bih isporodio ruski tromelfajer s talijanskim, isporodio bih ga ovako: ruski je tromelfajer sviranje na mundharmoniku; a ovo je dernjava orkestra! Razlika u jačini jednoga i drugog tromelfajera nije bila samo u jačini kalibra nego i u konfiguraciji zemlje. Galicija je ravna i mekana i jeka eksplozije upila bi se u zemlju, a što bi je ostalo na zemlji, razbjegla bi se po Galiciji. Kamenita i kršna fronta oko Soče puna je bregova i klanaca, i kad bi ovdje zatutnjio tromelfajer, odbijala bi se jeka od brijega do brijega kao valovi od morskih klisura. Kad se toj jeci nadoda lomljava kamenja i njegovo rušenje niz bregove, na kršenje rovova i zujanje granata iznad glave, vidi se da taj tromelfajer nije bio ni bučenje orkestra, nego prolom nebesa! Tko bi htio opisati ovu grmljavinu sa Soče, morao bi imati pri ruci neki novi nebeski, artiljerijski jezik, u kojem nijedna riječ ne bi bila smjesa slova i slogova, nego nešto što bi više nalikovalo udaranju bubnja negoli zveketanju slova!¹³⁴ Iz kasnijih povijesnih izvora vidimo da Neimarevićev opis odgovara stvarnoj povijesnoj istini. Ovako te događaje opisuje Ernest Bauer: Na dan 3. studenoga prekoračila je, kao prva austrijska jedinica, IV. bojna bosansko-hercegovačke pješačke pukovnije br. 4 u sklopu 55. divizije pod satnikom Radlom napola srušeni željeznički most kod Cornina. Prema tadanjim izvještajima jurišali su Bošnjaci sa svojim fesovima na glavi preko ruševina napola miniranog mosta, napali talijansku stražu ručnim granatama i tokom noći uspjeli stvoriti mostobran na drugoj strani TagUamenta. Tamo su se žilavo i tvrdokorno odupirali velikoj premoći talijanskih pri-

čuva, koje su ubrzo bile dopremljene da zatvore rupu na fronti, pa su ti bojevi trajali cijelu noć. Tek tokom 4. studenoga prešle su daljnje austrijske čete preko TagUamenta u prostoru Cornina i Flagone. Upravo taj austrijski prijelaz preko rijeke TagUamenta ponukao je Cadornu među inim, da zapovijedi povlačenje sve do iza Piave. Talijanski gubici iznosili su 10.000 mrtvih, 30.000 ranjenih i 293.000 zarobljenika, uništenih i zarobljenih 3150 topova, 1732 bacača mina, 3000 strojica i okruglo 300.000 pušaka! Poznati pisac Hemingway, koji se onda nalazio kao dobrovoljac u redovima talijanske vojske opisao je svojim majstorskim perom pakao ovog talijanskog poraza!¹³⁵ Neimarević je 14. prosinca 1917. godine ranjen kod Monte Tombe. U posljednjem dijelu romana *U pozadini* Neimarević opisuje svoj boravak u bolnici u Hinterlandu u blizini Beča. Naravno, i ove događaje Neimarević je prikazao na humorističan način, prikazavši i dolazak princeze Esmeralde Kunigande. Prijatelj Kabiljo ispričao joj je događaje kod Monte Tombe: Kad smo, Vaše Tetičanstvo, pali na Monte Tombicu, bio je upravo tromelfajerić. Grmjeli su topići kao orguljice, a grana-tice su letjele po uzduhu kao pahuljičice. Bile su male kao ova Vaša preuzvišena puceta na haljini. Jedna mi granatica pade upravo u džepić, i da je odmah nisam izvadio i bacio među Talijančice, ostao bih bez džepića! Utom naša artilerijica uze nišani na talijanske topiće i poče ih gađati upravo u njihove žvalice i za pet minutica puckeranja začepili su naši topići talijansku gubičicu, a mi ti onda nasadismo bajunetice na pušice i napravismo mali juriščić. Čim su Makarončići vidjeli da se ne šalimo, pobjegoše u Italiju. U ovome bojicu zarobili smo tri breščića, dva generalčića i 30000 Pijemonteščića; sravnili smo sa zemljom 45 omoričića i 25 hrastića, a poubijali smo 118 zečića i 96 svračica. Za ovo junačko djelce dobili smo kompletni orden Nadvojvode Eugena Tirolskoga i 17 kotlića minjaže. U tom bojčiću izbio mi je bersa-ljerčić Đovano Apenino zubić, s kojim sam u prvom razrediću normalčice naučio izgovarati slove »r«.¹³⁶

Neimarević je opisao i odjele u bolnici gdje su bili simulanti i prevaranti. Posjetio je i one odjele u bolnici gdje su se nalazili invalidi. Razgledao je Beč¹³⁷ te opisao jednu zanimljivu sekvencu. Kad je s prijateljem Brankom želio kupiti cigarete na kiosku, prodavač mu je rekao da prodaje i slike Habsburgovaca. Branko je upitao koliko stoji car, a prodavač mu je odgovorio da

132 Neimarević, 1914-1918., str. 343.

133 Čutura, *Hrvatske postrojbe u Prvom svjetskom ratu i vojni raspad Austro-ugarske* (magistarski rad), str. 54.

134 Neimarević, 1914-1918., str. 353-354.

135 Ernest Bauer, *Sjaj i tragika hrvatskog oružja*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1991., str. 131.

136 Neimarević, 1914-1918., str. 374.

137 O intelektualnom i duhovnom stanju u Beču vidi više u: William M. Johnston, *Austrijski duh, Intelektualna i društvena povijest 1848-1938.*, Zagreb: Nakladni zavod Globus, 1993.

je na početku rata stajao sekser, a sad stoji samo krajcer. Branko je odgovorio da je skup, međutim prodavač mu je rekao da nije jer se mora uvažiti činjenica da se danas ništa ne može kupiti za krajcer osim cara. Potom je Neimarević opisao svoj povratak kući i situaciju u Travniku i Bosni.¹³⁸ Opisao je i cenzuru koju su u Travniku provodili polupismeni ljudi čitajući tuđa pisma. Na kraju svoga romana Neimarević opisuje propast Austro-Ugarske Monarhije.

I na kraju spomenimo razmišljanje samoga autora o pisanju romana o ratovima. Neimarević je u svom feljtonu o ratnoj književnosti razmišljao o tome koliko književnici mogu prikazati ratne događaje. Neimarević smatra da rat najslabije mogu prikazati pisci, mnogo bolje slikari jer oni imaju na raspolaganju boje, a najbolje glazbenici. Kao primjer navodi *Uvertiru 1812*. Čajkovskoga koja je u tome nenadmašiva. Za *Uvertiru 1914*, treba se roditi novi Čajkovski, smatra Neimarević.¹³⁹

Zaključak

Na temelju provedenih istraživanja zaključujem da su život i djelo Ante Neimarevića vezani uz Prvi svjetski rat. Nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja Neimarević odlazi u Prvi svjetski rat u sastavu Prvog bosanskohercegovačkog pješadijskog regimenta Četvrtoga bataljona. Sudjeluje u bitkama na Istočnom bojištu tijekom Brusilovljeve ofenzive 1916. godine te na Bojištu na Soči 1917. godine gdje je i ranjen. Neimarević je svoja ratna iskustva opisao u nekoliko svojih djela od kojih ističem *Sjećanja na Galiciju*, *Prva tri dana moga svjetskog rata*, *Bilo je to u zimi četrnaeste* i njegovo glavno djelo roman *1914-1918*. Analizom ovih djela te njihovom usporedbom s djelima ostalih autora koji su pisali o Prvom svjetskom ratu, zaključujem da Neimarević nimalo ne zaostaje. Neimarevićeva djela pisana su satirično-humorističnim stilom, ali izvanrednim jezikom pa smatram da je zaslužio svoje mjesto u nacionalnoj književnosti.

¹³⁸ Neimarević, *1914-1918*, str. 384-416.

¹³⁹ Ante Neimarević, *Ratna književnost*, *Omladina*, 17 (1933-1934), br. 10., str. 153-154.

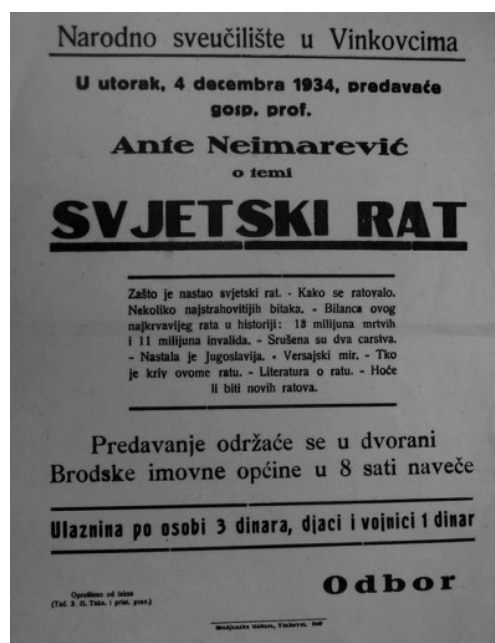
Summary

World War I in the Works of Ante Neimarević

Key words: Ante Neimarević, World War I, Miroslav Krleža, Galicia, battles of the Isonzo

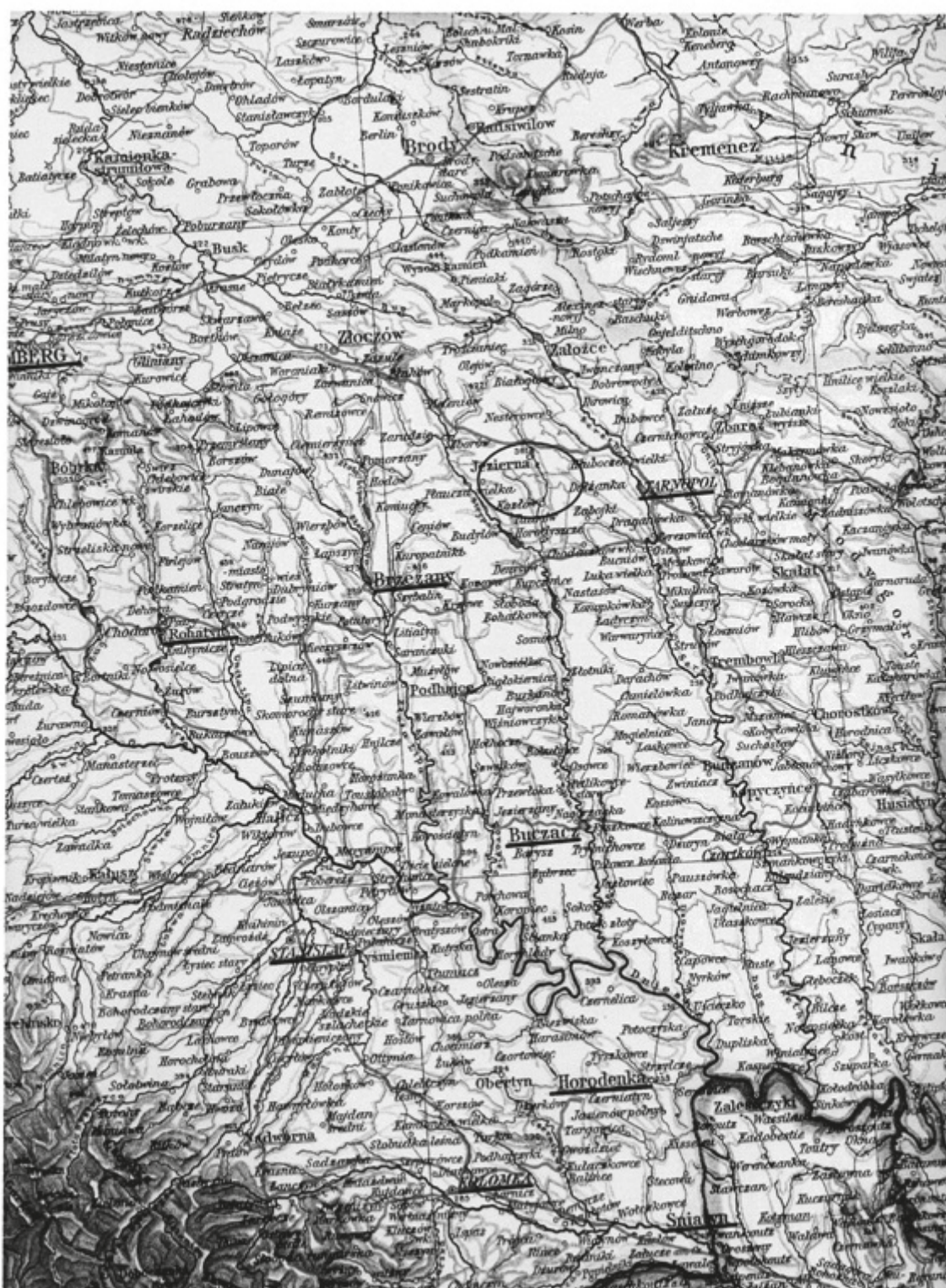
Based on historical sources and presently available bibliography, the paper describes the life path of one of the active participants of World War I, Ante Neimarević. Neimarević is of Central Bosnian origin. Having completed grammar school, he participated in World War I as a member of the First Bosnian-Herzegovinian infantry regiment of the fourth battalion. He took part in battles on the eastern battlefield during the Brusilov Offensive in 1916, and at a battle of the Isonzo in 1917 where he was wounded. Neimarević subsequently completed his studies of history and geography and taught at grammar schools in Križevci, Celje, Varaždin, Vinkovci and Koprivnica. Besides teaching, Neimarević also wrote literary works. The biggest part of his literary work is related to events in World War I. This article provides an analysis of these works and compares them to the works of other authors who also wrote about World War I. We singled out two of Neimarević's works: *Reminiscence of Galicia (Sjećanje na Galiciju)* and the novel *1914-1918*. His works were compared with the works of Krleža and Remarque.

Translated by Valentina Papić Bogadi

Slika 1. Plakat o Neimarevićeve predavanju u Vinkovcima (izvor: Osobna arhiva Hrvoja Neimarevića)

Fig. 1 A poster about Neimarević's lecture in Vinkovci (source: Personal archives of Hrvoje Neimarević)

Zemljovid 1. Dio Galicije gdje su za vrijeme 1. svjetskog rata vođene ratne operacije u kojima je sudjelovao i Ante Neimarević (izvor: Osobna arhiva Hrvoja Neimarevića). U zaokruženom dijelu je Kozłów u kojem je veći dio Rata proveo u rovu (zemunici) gdje je bila linija fronta.

Map 1. Part of Galicia where war operations were led during World War I, in which participated Ante Neimarević (source: Personal archives of Hrvoje Neimarević). In the circled part there is Kozłów, who spent the biggest part in trenches (dugouts), on the front line.

Zemljovid 2. Front na Piavi - na karti je zaokružen Monte Tomba gdje je bio bunker u kojem je ranjen Ante Neimarević 1917. godine (izvor: Osobna arhiva Hrvoja Neimarevića)

Map 2 The Piave front. Monte Tomba is circled on the map where there once was a bunker in which Ante Neimarević was wounded in 1917 (source: Personal archives of Hrvoje Neimarević)

Zemljovid 3. Karta talijanskog bojišta s linijama prodora talijanske fronte Ante Neimarević bio je kod Caporetta, Tagliamenta (izvor: Osobna arhiva Hrvoja Neimarevića)

Map 3 A map of Italian battlefield with breakthrough lines of the Italian front. Ante Neimarević found himself at Caporetto, Tagliamento (source: Personal archives of Hrvoje Neimarević)